

jasná doporučení, pro analýzu krizové situace dnešní společnosti může být marxismus přínosem. Základním problémem dnešního marxismu ovšem je, jak to nakonec ukazuje charakter příspěvků, z nichž není žádný věnován ekonomice, že i zde chybí propracovanější ekonomická teorie, která by byla základem pro nový typ vztahů a spravedlnosti. Normativní soudy o žádoucím bez ekonomického základu jsou slovy Marxe ideologií a pokud se idea odtrhne od zájmu utrpí ostudu.

Vladimír Prorok

Doc. PhDr. Vladimír Prorok, CSc.
Katedra politologie VŠE Praha
U Santošky 17
150 00 Praha 1
Česká republika
e-mail: VProrok@seznam.cz

DANIEL C. DENNETT:

Záhada ľudského vedomia

Bratislava: Vydavateľstvo Európa 2008, 160 s.

Publikácia *Záhada ľudského vedomia* pozostáva s ôsmich textov, ktoré sú prekladmi častí Dennettových kníh alebo kratších prác. Môžeme sa v nich zoznámiť s jeho pohľadom na niektoré problémy, ktorým sa vo svojej filozofii dlhodobo venuje. Ako sa dá u Dennetta očakávať, prichádza s riešeniami založenými na naturalistickom svetonázore.

V prvom texte s názvom *Vysvetlenie mágie vedomia* Dennett pokladá vedomie za prirodzený, vedeckými metódami opísateľný jav. Stavia sa proti Chalmersovmu názoru, že existuje tzv. ťažký problém vedomia, ktorý má principiálne inú povahu než problémy riešiteľné pomocou štandardných metód kognitívnej vedy. Vedomie je podľa Dennetta fyzický a biologický jav – podobne ako metabolizmus alebo rozmnožovanie. Je pozoruhodne dômyselné vo svojom fungovaní, nie je však zázračné ani záhadné. Odstraňovanie záhad a zázrakov, snaha ukázať, že nič také ako „skutočný“ zázrak či „skutočná“ záhada neexistuje, je hlavným rysom Dennettovho myslenia. K naturalistickému pohľadu na svet totiž patrí snaha vysvetliť všetky javy bez odkazu na nadprirodzené inštancie. Napríklad v knihe *Freedom Evolves* z roku 2003 sa snaží takýmto spôsobom riešiť problém slobody. Text *Hrozba genetického determinizmu* je prekladom jednej z podkapitol práve tejto knihy. V ňom sa Dennett pokúša rozptýliť naše obavy z faktu, že mnohé ľudské vlastnosti a dispozície sú – či už úplne, alebo čiastočne – geneticky determinované. Keďže v tomto

texte používa svoje rozlíšenie medzi nevyhnutnosťou a determinizmom (podľa Dennetta determinizmus neimplikuje nevyhnutnosť), môže byť pre čitateľa, ktorého tento text zaujme, vhodné prečítať si celú prácu *Freedom Evolves*, kde sa tejto diferencii venuje podrobnejšie. Aj v prípade ďalších z týchto textov bude pre čitateľa, ktorý sa chce oboznámiť s Dennettovými riešeniami daných problémov, hlbšie ich pochopiť a doplniť si „prázdne miesta“, vhodné siahnuť po knihách, ktorých kapitoly tvoria dané texty.

Text *Niekoľko postrehov k psychológii myslenia o slobodnej vôli* sa dotýka problému slobody nepriamo. Dennett sa tu zamýšľa skôr nad psychologickými reakciami filozofov a teoretikov, ktorí sa stretávajú s naturalistickými pohľadmi na slobodnú vôľu. Podobným úvahám sa Dennett venuje aj v úvodných častiach práce *Freedom Evolves*. Všíma si nevôľu, akú prejavujú niektorí myslitelia k naturalistickému postoju k slobode, a opisuje ich obavy, či skúmanie fenoménu slobodného konania založené na základe vedeckom nebude mať negatívne dôsledky pre ľudskú spoločnosť. Dennett sa snaží tieto obavy rozptýliť. „Filozofom sa podarilo vymedziť isté typy slobodnej vôle, ktoré sú nezlučiteľné s tým, čo si myslíme, že vieme o fyzickom svete z vedy. Ukázalo sa však, že tieto typy sú zanedbateľné“ (s. 123). Ak aj existujú takéto typy slobody, vôbec nič tým nezískavame, a ak neexistujú, tak nič významné nestrácame. Podľa Dennetta sa tie typy slobodnej vôle, ktoré sú pre nás významné a dôležité, ktoré „stoja za to“, dajú vysvetliť v súlade s poznatkami vedy. Slobodná vôľa podľa Dennetta skutočne existuje. Je to však reálna vlastnosť biologických bytostí, ktorú možno empiricky skúmať a opísať. Dennett stojí v opozícii proti názoru rozšírenému medzi filozofmi, že taký eticky významný jav, ako je sloboda, nemožno vysvetliť vedecky.

V texte *Metóda fenomenológie*, ktorý je jednou z kapitol jeho knihy *Consciousness Explained*, Dennett predkladá návrh, ako vedecky skúmať otázku povahy našich vedomých stavov. Navrhuje spôsob opisu heterofenomenologického sveta, ktorý má byť vytvorený na základe výpovedí subjektu o tom, ako vníma svoje vlastné vedomé stavy. Pri konštrukcii tohto opisu má mať subjekt posledné slovo. Potom sa však musíme pýtať, či (a do akej miery) objektom z tohto heterofenomenologického sveta zodpovedajú nejaké objekty skutočného sveta, skúmané ostatnými vedeckými metódami.

Spomedzi ostatných textov sa vymyká posledný s názvom *Kategória – Brajti*, ktorý vyšiel v roku 2003 v New York Times. V ňom Daniel Dennett opisuje, kto je to brajt (po anglicky *bright*). „Brajt je osoba, ktorej pohľad na svet nie je založený na viere v nadprirodzené javy, ale na poznatkoch prírodných vied. My brajti neveríme na duchov alebo v škriatkov, na veľkonočného zajka či v Boha. Na mnohých veciach sa nezhodneme a máme široké spektrum názorov na morálku, politiku alebo zmysel Života, ale všetci sme zajedno v tom, že neveríme v čiernu mágiu ani v posmrtný Život“ (s. 141). Pojem *brajt* vznikol ako súčasť toho, čo sa v anglicky hovoriacom svete nazýva „Brights movement“, t. j. ako súčasť hnutia, medzi ktorého hlavné ciele patrí propagácia verejného porozumenia a prijatia naturalistického svetonázoru, podpora názoru, že osoby s týmto svetonázorom môžu konať zásadovo vo veciach verejného záujmu, a napokon vzdelávanie verejnosti s cieľom akceptácie plnej a rovnocennej účasti takýchto osôb na veciach verejných. Spoluzakladateľmi tohto hnutia boli Paul Geisert a Mynga Futrell, postupne sa k nemu

pridali napríklad Daniel Dennett, Richard Dawkins, Steven Pinker, Susan Blackmore, James Randi a mnohí ďalší.

Hodnotiť *Záhadu ľudského vedomia* po obsahovej stránke znamená takmer toľko, čo hodnotiť Dennettovu filozofiu vcelku. Dôvodom je to, že táto kniha obsahuje kapitoly z rôznych Dennettových prác. Na Dennettovom postoji k filozofickým problémom treba oceniť to, že sa ich snaží riešiť v súlade s vedeckými výsledkami. Úplne popierať platnosť výsledkov vedeckého skúmania je absurdné. Preto aj odpovede na tradičné filozofické otázky by mali byť čo najviac v súlade s výsledkami vedy. Svet je totiž jednotný a jednotlivé javy navzájom súvisia. To sa musí odraziť aj v našich opisoch a teóriách sveta. Konkrétne to znamená, že napríklad riešenie problému slobody či vedomia musí byť v súlade s ostatnými našimi poznatkami o svete. Sloboda aj vedomie sú predsa súčasťou toho istého sveta, ktorý opisujú fyzika, biológia a ostatné vedy. Dennett sa snaží nájsť práve také riešenia, ktoré tento fakt rešpektujú. Naturalistický prístup k filozofickým problémom však tiež musí prekonávať isté prekážky. Príkladom je otázka, ako premostiť to, čo „je“, s tým, čo by „malo byť“. Ostatné prístupy na tom síce nie sú lepšie, ale s týmto problémom sa musí vyrovnáť aj naturalistický prístup. Nemali by sme sa dopúšťať ani prehnaneho redukcionizmu, na druhej strane by sme však nemali sklzávať ani k dualizmu. Je pozitívom Dennettovej filozofie, že sa snaží týmto dvom extrémom vyhnúť (sám kritizuje isté prípady „nenásytného etického redukcionizmu“, napríklad v texte *O pôvode morálky*).

Na záver sa však treba ešte pristaviť pri otázke kvality slovenského prekladu. Nemožno nespomenúť, že sa v ňom vyskytujú chyby. Najvýraznejším nedostatkom je to, že v texte *Prehodnotenie morálky* chýba celý prvý odsek (s. 105) prekladanej kapitoly z práce *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life* ([1], 494 – 495). Tento text navyše ešte obsahuje poznámku (s. 105), ktorá sa viaže práve na tento odsek. Tá sa preto stáva nepochopiteľnou, keďže jej chýba kontext. Ďalším príkladom môže byť veta v texte *O pôvode morálky*, ktorá nemá v slovenčine zmysel: „Mohlo by toto pripraviť pre niečo ako nietzscheovské prehodnotenie hodnôt?“ (s. 91). V anglickom origináli čítame: „Could this set the stage for something like the Nietzschean transvaluation of values?“ ([1], 480). Je zrejmé, kde nastala chyba. Treba pripomenúť, že je na škodu porozumeniu Dennettovej filozofii, keď takéto aj iné nedostatky podobného typu znejasňujú text.

Možno zhrnúť, že *Záhada ľudského vedomia* je kniha vhodná pre čitateľa, ktorý sa chce zoznámiť s niektorými dôležitými Dennettovými názormi. Túto knihu možno však ešte viac odporučiť čitateľovi, ktorý sa chce oboznámiť s naturalistickým pohľadom na problémy spomínané v týchto textoch, ktorý hľadá odpovede, ktoré sú v súlade s tým, „čo si myslíme, že vieme o fyzickom svete z vedy“. V každom prípade však bude vhodné, a niekedy aj nevyhnutné, obrátiť sa v záujme ich hlbšieho pochopenia na Dennettove diela, z ktorých sú tieto texty vyňaté, prípadne aj na ostatné Dennettove práce so súvisiacim obsahom.

LITERATÚRA

- [1] DENNETT, D. C.: *Darwin's Dangerous Idea: Evolution and the Meanings of Life*. London: Allen Lane The Penguin Press 1995.

Michal Kutáš

Mgr. Ing. Michal Kutáš
Katedra filozofie FF TU
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
SR
e-mail: michal.kutas@gmail.com

Katedra filosofie Fakulty filosofické Západočeské univerzity v Plzni

si Vás dovoluje pozvat na čtvrtek **28. dubna 2011**
na seminář

ARCHIMEDES

Seminář proběhne od 10:00 v místnosti SP 319 v budově fakulty (Sedláčkova 19, Plzeň)

Přednášku přislíbili Petr Vopěnka, Jindřich Bečvář, Zdeněk Halas a Ladislav Kvasz.

Příspěvky se přijímají do 31. března 2011. Název a stručnou anotaci (5-10 řádek) posílejte na adresu ldostal@kfi.zcu.cz

Veškeré informace naleznete na www.kfi.zcu.cz/akce

Kontakt: Ludmila Dostálová (Katedra filosofie FF ZČU), ldostal@kfi.zcu.cz